

կրթութեան որոշ մանրամասների ամբողջացման տեսակէտից:

«Յիշողութիւններ» բաժնում տեղ են գտել նաեւ Ծերենցի ընտանիքի, Թագուհի Շիշմանեանի ամուսնու՝ ազգային բարերար Ալեքսանտր Մելիք-Ազարեանցի, Թագուհու և հօր՝ Ծերենցի, Թիֆլիսում գտնուող այն տան, որտեղ կեանքի վերջին տարիներին ապրել է Թագուհի Շիշմանեանը, և Ծերենցի տապանաքարի արժէքաւոր լուսանկարները:

Վերջին՝ «Նամականի» բաժինը, Թագուհի Շիշմանեանի 1879-ին Թիֆլիսից գրած նամակներն են, որոնք կենդանագրում են հայոց արեւելեան գաղթօճախի կեանքի պատկերները՝ իւրակերպ կենցաղով ու վարքութեամբ, մարդկային յարաբերութիւններով՝ այնքան տարբեր պոլսահայ միջավայրից: Նրա գրիչը տեղ-տեղ ձեռք է բերում քննադատական ու հեգնական երանգներ Թիֆլիսահայ գաղթօճախում յաճախադէպ օգտագործուող «նիհիլիսթ», «սոսիալիսթ» և «որչափ ուզիս իսթով» վերջացող բառերի կամ էլ վարժարանների «գերմանական իտեալական դասատուների» նկատմամբ: Ակնյայտ է, սակայն, որ գրագիտուհին երբեք չի չարախնդում. արեւելահայոց «շատ պակասութիւնների» մէջ նկատում է էականը՝ համընդհանուր հայրենասիրութիւնը. «Հարուստ և աղքատ, այր և կին, ամէն կարգի մարդ հայրենասէր է»³:

Երկերի այս ամբողջական ժողովածուն փակում է «Ծանօթագրութիւններ» բաժնով:

Ամբողջացնելով սոյն գրախօսականը պէտք է ասել, որ Փրոֆ. Ալ. Մակարեանը իր աշխատութիւնը կատարել է արխիւային նիւթերի, ձեռագիրների համեմատութեամբ, որով իր ճշդումները կշիռ և արժէք ունեն: Որակով այս պատկանելի հրատարակութիւնը, հաւատում ենք, թէ գինն է մեծ ու երկարատեւ ճիգերի ու զոհողութիւնների, որ գովելի ջանասիրութեամբ ու հանրութեան համար օգտակար գործ արած լինելու գիտակցութեամբ է կատարել հեղինակը:

Փակում ենք գրախօսականը, կրկին շնորհակալ լինելով Փրոֆ. Ալ Մակարեանին, որ կարողացել է մոռացութիւնից փրկել և լոյս աշխարհ հանել Թագուհի Շիշմանեան-Մենիկի երկերի ամբողջական այս մեծարժէք աշխատութիւնը:

ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԵՒ ԽՕՍՔ

Սէրը ամէն տեղ ներկայ է, սակայն կարգ մը անհատներու մօտ ան պատնէշուած է վախի պատճառով:

Եթէ կը քննադատես և յանցանքը միշտ կը բեռցնես ուրիշներու վրայ, կը նշանակէ թէ դուն կը խուսափիս անձիդ հետ առնչուած իրականութենէ մը:

Մարդ միշտ պարտի պարապութիւն մը, միջոց մը ստեղծել իր սրտին մէջ, որպէսզի սէրը գայ ու լեցնէ զայն:

Միակ ուժեղը՝ մարդն է, որ կրնայ սէրը ճանչնալ. միայն սէրն է որ կրնայ գեղեցկութիւնը պահել, և միայն գեղեցիկն է որ կրնայ արուեստ ծնիլ:

³ Շիշմանեան Թ. (Օր. Մենիկ), աշխտ. Ալ. Մակարեանի, Երկեր, Երեսմ, Նաիրի, 2015, էջ 174: